

TÜRK CEZA HUKUKUNUN 24 YILI : 1960 - 1984

Doç. Dr. Feridun YENİSEY

GİRİŞ

İnceleme konumuz olan 24 yıllık period, üç bölüme ayrılabilir : ferde aşırı özgürlük tanıyan 1960 - 1971 dönemi, Devletin özgürlüklerin kötüye kullanılmasına karşı tepki gösterdiği dönem (1971 - 1980) ve 12 Eylül 1980 de başlayan reform döneminin, sivil hükümetin iktidarı devir almasına kadar olan kısmı (1980 - 1983).

Türk Ceza Hukukunun, inceleme alanımız dışında kalan ve 1960 yılına kadar olan gelişmesi ise üç bölüme ayrılabilir : Gülhane Hattının okunmasından 1924 Anayasasına kadar olan zaman (1839 - 1924)¹, tek parti dönemindeki Cumhuriyet idaresi (1924 - 1950)², çok partili demokrasi dönemi (1950 - 1960)³.

- 1) ANSAY, S. Şakir, "Das türkische Recht", Handbuch der Orientalistik, I, Abt.: Der Nane und Mittlere Osten, Ergänzungsband III, Leiden/Klön 1964, S. 441-461; ÖNDER, Ayhan, "Das türkische Strafrecht", E. Mezger/A. Schönke/H.H. Jescheck Hrsg., Das ausländische Strafrecht der Gegenwart, Bd. IV, Berlin 1962, S. 426-599; NORD, Erich, Das türkische Strafgesetzbuch von 1858 mit der Novelle von 1911, Berlin 1912; JAENECKE, Wilhelm. Die Grundprobleme des türkischen Strafrechts, Berlin, 1918.
- 2) Bu konuda bkz. KUNTER, Nurullah, "25 Cumhuriyet yılının ceza tarihçesi", İstanbul Barosu Dergisi, 1948, sayı 10. YENİSEY, Feridun, "Ceza Yargılamasında ve Adli Teşkilâta Cumhuriyet Öncesi Durum ve Cumhuriyetten Sonraki Gelişmeler", ATATÜRK SEMPOZYUMU, İstanbul 1983, sh. 39-65. ÖNDER, Ayhan, Die türkische Strafprozessordnung, Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul, Bd. 44 (1981), S. 171-322.
- 3) HIRSCH, Ernst E., Menschenrechte und Grundfreiheiten im Ausnahmezustand, Berlin 1974; ÖNDER, Ayhan/ENDRUWEIT, G.,

I. 1960 - 1971 dönemi :

27 Mayıs 1960 tarihinde Millî Birlik Komitesi o zamanki Demokrat Parti iktidarını Anayasanın ihlâl edilmesi ve bir parti dikta-törlüğü kurulmuş bulunması gerekçeleri ile iktidardan uzaklaştırdı⁴. Kurucu Meclis yeni bir Anayasa ve bir Seçim Kanunu hazırladı ve Anayasa 9.7.1960 tarih ve 334 sayılı Kanun ile kabul edildi⁵. İki yıl sonra, görevleri arasında kanunların Anayasaya uygunluğunu kontrol etmek de bulunan bir Anayasa Mahkemesi kuruldu⁶.

1961 Anayasası 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyanna-mesi ve 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gözönünde tutularak hazırlanmış bir belge olup, parlamenter demokrasi siste-mi üzerine inşa edilmişti. 1924 Anayasasında temel hak ve özgür-lükler ana prensipler belirtilerek düzenlenmiş iken, 1961 Anaya-sasında bütün temel hak ve özgürlükler tek tek sayılarak gösteril-di ve bunların sınırlarının kanunkoyucu tarafından dahi aşılamayaca-ğı belirtildi. Bu şekilde, 1961 Anayasasında yer almış bulunan temel hak ve özgürlükler, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde ve bu Sözleşmeye ek olarak hazırlanmış bulunan birinci Protokolde yer almış bulunan hak ve özgürlüklerin sayıca çok üstünde bulun-makta idi. Buna ilâveten Anayasanın onbirinci maddesinde temel hakların sınırlanmasının kapsamı o kadar dar tutulmuştu ki, Tür-kiye üzerinde birçok objektif araştırma yapmış bulunan bir yaban-cı bilim adamı, bu durumu, "bireysel özgürlüğe Devletin varlığı-na yönelik saldırılar karşısında o kadar fazla himaye tanınması in-tihar niteliğindedir" demektedir ve bunun temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmak amacı ile temel haklardan istifade edecek aşırı gruplara açık bir davetiye niteliğinde olduğunu belirtmişti⁷.

Bu dönemde yapılan en önemli yasa değişiklikleri şunlardır :

"Neue Entwicklungen im türkischen Strafrecht", ZStW 78 (1966), S. 308-329.

4) 12.6.1960 tarih ve 1 sayılı Geçici Kanun.

5) Millî Birlik Komitesinin kararı üzerine Kanun numaralar ibir-den ileri doğru sayılmaya başlandı.

6) 13.5.1981 tarih ve 2461 sayılı Kanun ve 1982/2697 sayılı kanun-lar ile değiştirilen Anayasa Mahkemesi Kanunu 10.11.1983 ta-rih ve 2949 sayılı "Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargı-lama Usulleri Hakkında Kanun" ile yeniden düzenlendi.

7) Hirsch, 1974, s. 35.

a) *Devletin korunmasına yönelik tedbirler cümlesinden yapılan değişiklikler :*

1960 Mayısından hemen sonra Türk Ceza Kanununda ve Basın Kanununda yapılan değişikliklerle, İçişleri Bakanına basılı yazıları önceden mahkeme kararı olmaksızın toplatma yetkisi tanındı⁸. Diğer taraftan 65 yaşın üzerindeki failler bakımından cezanın indirilmesini öngörmekte bulunan Türk Ceza Kanununun 56. maddesi ilga edildi ve Kanun hükmünün belirli suçlar bakımından (madde 125-133, 141, 142, 146, 149, 150, 163 TCK.) makabline şamil olması kabul edildi. Aynı Kanun⁹, TCK. nın 146. maddesine bir fıkra eklendi ve Anayasanın "tamamının veya bir kısmının tağyir ve tebdil veya ilgaya veya Büyük Millet Meclisini iskata cebren teşebbüs edenlere 2. fıkrada gösterilenden gayri surette iştirak eden fer'î şerikler hakkında 5 seneden 15 seneye kadar ağır hapis cezası öngördü.

Milletvekillerinin bu sıfatlarını kötüye kullanmaları bir ağırlatıcı sebep haline getirildi¹⁰.

10.2.1963 tarih ve 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile 27.6.1956 tarih ve 6761 sayılı Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ilga edildi ve önceki Kanunda mevcut bulunan cezalar ağırlaştırıldı. Adıgeçen Kanun geçtiğimiz yıllarda bir çok defalar değiştirildi ve en son zamanda yapılan değişikliklerle cezalar tekrar ağırlaştırıldı¹¹. Ancak, 6.10.1983 tarihinde 2911 sayı ile kabul edilen Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu 171 sayılı Kanunu ilga etti. Yeni Kanun, temel haklardan biri olan toplantı hakkının nasıl kullanılacağını ve bir toplantının hangi makam tarafından hangi şartlar ile yasaklanabileceğini düzenlemektedir (m. 1). Yasaya göre, herkes önceden izin almaksızın, konusu suç teşkil etmeyen bir toplantı düzenleyebilir (m. 3). Ancak, böyle bir toplantının adresleri belli olan en az 7 kişi tarafından düzenlenmesi (m. 9) ve 72 saat öncesinden yetkili makamlara toplantının maksadı ve yerinin bildirilmesi gerekmektedir (m. 10). İçişleri Bakanlığı toplantıları 30 güne

8) 6.7.1960 tarihli ve 15 no.lu Kanun.

9) **Önder**, 1962, s. 433.

10) 12.1.1961 tarih ve 235 sayılı Kanun.

11) 19.1.1976 tarih ve 1932 sayılı Kanun, 12.6.1979 ve 2248 sayılı Kanun ve 19.2.1980 tarih ve 2261 sayılı Kanun.

kadar erteleyebilme (m. 16) ve hatta, bu toplantının kamu düzenini sarsacağından korkuluyorsa, yasaklayabilme yetkisi vardır (m. 17). Kanun ile yeni suçlar ihdas edilmiştir : bu Kanunun âmir hükümlerine aykırı hareket edenler (m. 28), toplantıyı engelleyenler (m. 29), toplantı sırasında düzeni bozanlar (m. 30), suç işlenmesini tahrik edenler (m. 31), yetkili merciin dağılma emrine uymayanlar (m. 32) ve silâhlı olarak toplantıya katılanlar hakkında çeşitli hürriyeti bağlayıcı cezalar öngörülmüş olup, mahkeme, 3005 sayılı Meşhut Suçların Muhakemesi Kanununda gösterilmiş bulunan usule göre yürütülecektir (m. 35).

Devletin varlığının korunmasına yönelik tedbirler içinde, polisin yetkilerinin yeniden düzenlenmesi de zikredilmelidir : 1965 yılında toplum polisi adı altında yeni bir polis ünitesi kuruldu ve bu kuruluşa kamuya açık yerlerde yapılabilecek hukuka aykırı gösterileri önlemek ve özgürlükçü demokrasinin kurumlarını koruma görevi verildi (654 sayılı Kanun, m. 1)¹². Toplum polisi teşkilâtı 1982 yılında lâğvedildi ve çevik kuvvet adı altında yeniden organize edildi¹³.

Diğer taraftan, Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanununda 1965 yılında yapılan değişikliklerle polisin önleme tedbirlerindeki ve muhakeme hukukundaki görevlerine ilişkin yetkileri genişletildi¹⁴. Aynı Kanun 1980 yılında tekrar değiştirildi ve polisin kişilerin üzerlerinin aranmasındaki yetkileri ile kimlik tesbitine ilişkin yetkileri genişletildi (m. 9, 10)¹⁵.

b) 1960 - 1971 döneminde, diğer nedenlerden dolayı yapılan değişiklikler :

13 Temmuz 1965 tarihli ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanun Türk Ceza Hukukundaki müeyyideler sistemini önemli bir şekilde değiştirmiştir. Bu nedenle, Türk Müeyyideler Sistemini ana hatları ile gözden geçirmekte yarar vardır :

12) Toplum Polisi Kurulması Hakkındaki 14.7.1965 tarih ve 654 sayılı Kanun.

13) 11.8.1982 tarih ve 2696 sayılı Kanun.

14) 16.7.1965 tarih ve 694 sayılı Kanun.

15) 19.2.1980 tarih ve 2261 sayılı Kanun.

Türk Ceza Hukukundaki müeyyideler, Türk Ceza Kanunu ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanunda gösterilmiştir. Cürümler hakkında öngörülmüş bulunan cezalar, idam, ağır hapis, hapis, ağır para cezası ve hidematı âmmeden memnuiyet cezalarıdır (TCK. m. 11). Onbirinci maddede evvelce öngörülmüş bulunan sürgün cezası 647 sayılı Kanun ile ilga edilmiştir.

Kabahatler bakımından öngörülmüş bulunan cezalar ise, hafif hapis, hafif para cezası, muayyen bir meslek ve san'atın tatili icrâsı (TCK. m. 11/2, ve adlî tevbihtir (TCK. m. 26)¹⁶.

Fer'î cezalar, TCK. nın 31 ve sonraki maddelerinde düzenlenmiştir.

Cezaların yanısıra TCK. nın 46. maddesinde kusur ehliyeti bulunmayan kimseler bakımından hükmedilecek emniyet tedbirleri ve 647 sayılı Kanunun 4. maddesinde de kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine uygulanabilecek ceza ve tedbirler düzenlenmiştir.

Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanunun 3. maddesinin 1. fıkrasında 6 aydan yukarı olan hürriyeti bağlayıcı cezaların "uzun süreli olduğu düzenlenmiştir ve taksirli suçlardan dolayı verilen cezaların, süresine bakılmaksızın, para cezasına çevrilmesi kabul edilmiştir (647 sayılı Kanun, m. 4, f. 3).

İnfaz Kanunu 6 aya kadar olan hürriyeti bağlayıcı cezaları ise kısa süreli hürriyeti bağlayıcı ceza olarak tanımlamıştır. Bu cezalar suçlunun kişiliğine, sair hallerine ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre, 4. maddenin birinci fıkrasının 1-5. bentlerinde sayılan tedbirlere çevrilebilecektir¹⁷. Söz konusu tedbirler şunlardır: aynen iade ve tazmin, 6 ayı geçmemek üzere bir eğitim ve ıslâh müessesesine devam etme, bir yılı geçmemek kaydı ile muayyen bir yere gitmekten, bazı faaliyetleri veya meslek veya san'atı icradan men, her nevi ehliyet ve ruhsatnamelerin bir aydan bir yıla kadar muvakkaten geri alınması. Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanun kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine getirilmesinde üç özel şekil de kabul etmiştir. Ceza hükümlünün oturduğu yerde çekilebileceği gibi, hafta sonu ve geceleri infaz edilebilecektir (m. 8).

16) 21.1.1983 tarih ve 2787 sayılı Kanun.

17) 21.1.1983 tarih ve 2788 sayılı Kanun.

Kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine getirilmesi açısından 1965 sonrasında meydana gelen yeni gelişmeler şöyle özetlenebilir :

Bir aya kadar olan hürriyeti bağlayıcı cezaların para cezasına çevrilmesi 7.1.1981 tarih ve 2370 sayılı Kanun ile mecburî hale getirilmiştir. Ancak, Sıkıyönetim Mahkemelerince hükmedilen hürriyeti bağlayıcı cezalar, para cezasına veya tedbirlerden birine çevrilemez ve ertelenemez (1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 17. maddesinde 1980 tarihinde 2301 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik). Aynı Kanunda 14.11.1980 tarih ve 2342 sayılı Kanunla yapılan değişiklik ile, sanığın duruşmadaki iyihali sebebine dayanılarak, TCK. nın 59. maddesinin uygulanması yolu kapatılmıştır.

1965 öncesinde ödenmeyen para cezaları için öngörülmüş bulunan hürriyeti bağlayıcı ceza, 647 sayılı Kanun ile 1965 yılında ilga edilmiş idi. 3.5.1973 tarihli ve 1712 sayılı Kanun, ödenmeyen para cezası yerine hürriyeti bağlayıcı ceza verilmesi sistemini yeniden getirmiştir. Para cezasının hapse çevrilmesinde, evvelce bir gün için 100.— TL. olan sınır, 1983 yılında 2788 sayılı Kanun ile 300.— TL. ye çıkartılmıştır¹⁸. Diğer taraftan, Çocuk Mahkemeleri Kanunu kapsamına giren suçlar bakımından, para cezasının hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilmesi kabul edilmemiştir¹⁹.

Cezaların tecili :

TCK. nın 6 aya kadar hapis ve hafif hapis cezalarının tecil edilmesi konusunu düzenlemiş bulunan 89. maddesi, 1965 yılında, Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanunun 6. maddesi ile değiştirildi. Bu madde daha sonra, 1973 yılında 1712 sayılı Kanun ile değiştirilerek, 18 yaşın altında olan ve 70 yaşın üstünde bulunan failer açısından tecilin uygulanma alanı genişletildi. 17.11.1979 tarih ve 2253 sayılı Çocuk Mahkemeleri Kanunu²⁰, 15 yaşın altındaki çocuklar hakkında hükmedilmiş bulunan ağır ve hafif para cezaları ile 3 yıla kadar olan hürriyeti bağlayıcı cezaların tecil edilebilmesini imkân dahiline soktu (m. 38). Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanunun 4. mad-

18) 21.1.1983 tarih ve 2788 sayılı Kanun.

19) 21.1.1983 tarih ve 2788 sayılı Kanun.

20) Kanun 1982 Haziranında yürürlüğe girmiş bulunmakla birlikte Çocuk Mahkemeleri henüz kurulmamıştır.

desinin 2. fıkrası 12.6.1979 tarih ve 2248 sayılı Kanun ile değiştirilerek 18 yaşın altındaki gençler hakkında hükmolunan ve 6 ayın altında olan hürriyeti bağlayıcı cezaların para cezasına veya bir tedbire çevrilmesi mecburiyeti getirildi. Hürriyeti bağlayıcı cezadan çevrilen para cezasının ertelenmesi de mümkün kılındı.

Şartla salıverilme :

1965 yılında yapılan değişiklikle (647 sayılı Kanun, m. 19/1), uzun süreli hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkûm edilenlerden hükümlülük süresinin 2/3'ünü ve müebbed ağır hapite 24 yılı iyihalle geçirenlerin şartla salıverilmesi kabul olundu. Fail mahkûmiyeti esnasında veya tutukluluğu sırasında kaçmaya teşebbüs ederse, iyihalle geçirmesi gereken süre ceza süresinin beşte biri, müebbed ağır hapis cezasında ise, 30 yıl olarak 1973 değişikliği ile belirlendi (3.5. 1973 tarih ve 1712 sayılı Kanun). 17.3.1982 tarih ve 2683 sayılı Kanun ile Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanunun 19. maddesinin 2. fıkrasında yapılan değişiklikle, failin ik defa kaçmaya kalkışması veya ayaklanma suçundan mahkûm edilmiş olması hallerinde şartla salıverilme yolu kapatıldı. Diğer taraftan, tutukevinden kaçmış olanların, cezaevinden bir defa kaçmış olan hükümlüler gibi, belirli hallerde şartla salıverilmeleri kabul edildi²¹. Ancak, cezaevinden kaçmış olan hükümlülerin kural olarak, şartla salıverilmelerine imkân yoktur²². 1983 yılında 647 sayılı Kanunun Ek 1. maddesinde yapılan değişiklikle, askerî tutukevinde bulunan sanığın ,adliye mahkemelerince verilmiş olan bir cezanın infazı için sivil cezaevine gönderilmesi yolu kapatılmıştır²³.

b) Kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalarda şartla salıverilme, uzun sürelilerdeki gibi düzenlenmiştir; ancak, 647 sayılı Kanunun 8. maddesinin 1-3. maddeleri uyarınca ceza özel bir şekilde infaz ediliyorsa, şartla salıverilme mümkün değildir.

Hükümlülere verilen izinler, Yılmaz Güney'in kaçması olayında olduğu gibi, istismar edildiğinden, yapılan değişiklikle, iznin savcılığın teklifi üzerine Adalet Bakanlığı tarafından verilmesi yolu getirilmiştir²⁴.

21) 17.3.1982 tarih ve 2638 sayılı Kanun.

22) 17.3.1982 tarih ve 2638 sayılı Kanun.

23) 22.9.1983 tarih ve 2892 sayılı Kanun.

24) 17.3.1982 tarih ve 2638 sayılı Kanun.

Para cezaları :

Türk Ceza Hukukunda "ağır" ve "hafif" diye ikiye ayrılan para cezaları Türk Ceza Kanununun 19 ve 24. maddelerinde düzenlenmişti. 647 sayılı Kanun bu konuda da önemli değişiklikler yapmıştır. Ağır para cezası 1983 yılında yürürlüğe konan 2787 sayılı Kanun ile 3.000.— ilâ 300.000.— TL. olarak, hafif para cezası ise, 1500.— ilâ 30.000.— TL. olarak belirlenmiştir. 647 sayılı Kanunun 5. maddesi para cezasının failin ekonomik durumuna uyarlanabilmesine imkân tanımış, taksitle ödeme ve ödeme için bir süre tayin etme imkânlarını kabul etmiş ve geliri para cezasını ödemeye yetmeyen hükümlünün, çalışarak ödemesini mümkün kılmıştır.

Para cezaları sistemimiz 3.5.1973 tarih ve 1712 sayılı Kanun ve de 12.6.1979 tarih ve 2248 sayılı Kanun ile de değiştirilmiştir : ödenmeyen para cezasının yerine hürriyeti bağlayıcı ceza verilmesi, gençler ve yaşlılar hakkında tecilin kabul edilmesi gibi yenilikleri içeren bu kanunlar, para cezasını, paranın enflasyon nedeni ile kaybolan değerine uygun hale getirme amacını da gütmüşlerdir. Bu yönde yapılan en son değişiklik 21.1.1983 tarihlidir ve 1939 dan önce konmuş bulunan para cezaları 150 misli, 1977'den sonra konanlar ise, üç misli artırılmıştır²⁵.

II. 1971 - 1980 dönemi :

Parlamento ve Hükümetin yaşam koşullarının iyileştirilmesi açısından Anayasanın kendilerine yüklediği görevleri yerine getirememeleri ve diğer taraftan anayasal hakların teröristler tarafından kendi aşırı görüşleri yönünde kullanılması olgusu, sosyal rahatsızlıkların, ayaklanmaların ve anarşist ve teorist hareketlerin meydana gelmesine yol açtı²⁶. 1968 yılında başlayan talebe hareketleri gençliğin kutuplar halinde bölünmesine neden oldu ve her iki yönü temsil eden yasa dışı örgütler kuruldu. Bu örgütlerin militanları ülkenin siyasî rejimini zor kullanmak suretile kendi istekleri doğrultusunda değiştirmek için çalışmaya başladılar²⁷. Çeşitli illerde Sıkıyönetim ilân edilmesi huzursuzluğu engelleyemedi. 12

25) 21.1.1983 tarih ve 2790 sayılı Kanun.

26) Hirsch, 1974, s. 37.

27) Gürelli Nevzat, Max - Planck Enstitüsünde, Freiburg İ. Br. 23.10. 1981 tarihinde verilen konferans.

Mart 1971 tarihinde Millî Güvenlik Konseyinin asker üyeleri ülkedeki durumdan o günkü hükümetin sorumlu bulunduğunu açıklamaları üzerine, hükümet istifa etti. Tarafsızlardan müteşekkil bir hükümet kuruldu ve 1979 yılında teroristlerce şehit edilen Prof. Nihat Erim Hükümeti onbir ilde Sıkıyönetim ilân etti.

Bu yeni Hükümet zamanında 1961 Anayasasının 35. maddesi değiştirildi²⁸. Yetersiz bulunan ve değiştirilen hükümler şunlardır: Anayasanın tanıdığı temel özgürlüklerin sınırı daha açık bir şekilde belirlenmeli idi ve bu nedenle Anayasanın onbirinci maddesi değiştirildi. Kolluğun şahısların üzerinde yapacağı arama yetkisi "Devlet Güvenliği" nedeni ilâve edilmek suretile genişletildi (Anayasa m. 19). Kitle iletişim organlarının yetkileri kısıldı; Devlet Güvenliği sözkonusu olduğunda kontrol etme imkân dahiline girdi (AY. m. 22). Yakalamada hâkim önüne çıkartma süresi 48 saate yükseltildi (AY. m. 30). Diğer yandan, İdarenin işlemleri üzerindeki yargı denetimi arttırıldı, ve bütün mahkeme kararlarının gerekçeli olması esası kabul olundu (AY. m. 151)²⁹.

1971 den 1973 yılına kadar Ceza Hukuku ve Ceza Muhakemesi Hukukuna ilişkin bazı kanunlar yürürlüğe kondu. Ancak, bu tarihten sonra, siyasî partilerin karşılıklı olarak birbirlerini engellemeleri yüzünden, yasama faaliyeti hemen hemen durdu. Ancak 1979 yılında, meydana gelen zorunlulukla, çok önemli bazı kanunların görüşülmesi için asgarî müşterekte birleşme sağlanabildi. Aşağıda belirtilen kanun değişikliklerinin incelenmesinde yukarıda anılan zaman periodları gözönünde tutulmuştur.

1971'den 1973'e kadar olan dönem :

a) *Devletin varlığını ve halka yöneltilen saldırıları önlemek amacı ile yapılan kanun değişiklikleri :*

Bu dönemin ilk önemli Kanunu 28.9.1971 tarih ve 1490 sayılı Kanun olup, terör eylemlerini cezalandırmak veya mevcut cezaları ağırlaştırmak amacını taşımaktadır.

28) 1961 Anayasası şu kanunlarla değiştirilmiştir : Kanun No. 1188 (1969), 1254 (1970), 1255 (1970), 1421 (1971), 1488 (1971), 1699 (1973), 1801 (1974). Değişiklikler için bkz. Çağlayan, M., Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Ceza Muhakemesi Kanunu ve Türk Ceza Kanunu Değişiklikleri, Ankara, 1973.

29) Çağlayan, s. 44.

1490 sayılı Kanun Türk Ceza Kanununda şu değişiklikleri yaptı :

Resmî makamları bir iş yapmaya veya yapmamaya icbar için adam kaçırmaya fiilleri ölüm cezası ile cezalandırıldı (TCK. m. 499/2). Uçak kaçırmaya ile kara ve deniz nakil vasıtalarını kaçırmaya fiilleri ilk defa suç haline getirildi ve 3 ilâ 5 yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırıldı (TCK., m. 384). Yağma ve senedin yağması (TCK. 495/1, 496) suçlarının cezası 10 ilâ 20 yıl ağır hapis cezasına yükseltildi. Silâh veya öldürücü alet v.s.'yi yurda sokmak, bunları Türkiye'de imal etmek amacı ile yasa dışı örgütler kurmak cezalandırıldı. Bu konuda öngörülen cezalar daha sonra³⁰ 10 ilâ 15 yıl ağır hapis cezası ve ağır para cezasına yükseltilmiş ve suçun maddî unsuru genişletilmiştir.

Bir memurun veya resmî bir kuruluşun çalışma yerinin işgal edilmesi ve çalışmasının engellenmesi TCK. m. 254'e eklenen 3. fıkraya ile bir ilâ 3 yıl hapis cezası tehdidi altında alındı. Diğer taraftan, siyasî görüşlerini veya inançlarını açıklamayı için bir başkasına karşı kuvvet kullanan veya onu tehdit edenler için 6 aydan bir yıla kadar hapis ve bin liradan üçbin liraya kadar ağır para cezası öngörüldü (TCK. m. 188/1). Yetkili kamu makamlarının emirlerini yerine getirmeyenler hakkında 3 aydan 6 aya kadar hapis ve hafif para cezası getirildi (TCK. m. 526)³¹. Resmî binalara hukuka aykırı bir biçimde yazı yazılması ceza tehdidi altına alındı ve bu ceza 1981 yılında yapılan değişiklikle 3 aydan 6 aya kadar hapis cezasına yükseltildi³². Diğer taraftan 1971 yılında yapılan değişiklikle Hükümete kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi ve bu şekilde suç ihdas edebilme yetkisi verildi³³.

1972 ve 1973 yılında, Devletin varlığının korunması amacı ile Ceza Hukuku alanında ayrıca şu değişiklikler yapıldı :

22.11.1972 tarih ve 1630 sayılı Lerneklar Kanununun 63 ve sonraki maddeleri ile yeni suçlar ihdas edildi. Ancak bu kanun 1980 yılında

30) 7.6.1979 tarih ve 2245 sayılı Kanun.

31) 12.6.1979 tarih ve 2248 sayılı Kanun ile cezalar tekrar ağırlaştırılmıştır.

32) 7.1.1981 tarih ve 2370 sayılı Kanun.

33) **Kunter**, Muhakeme Hukuku dalı olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul, 1981, no. 308.

değiştirildi³⁴ ve 1983 yılında 2908 sayılı yeni Dernekler Kanunu ile ilga edildi.

26.6.1973 tarihinde yürürlüğe konan 1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanunu, bütün vatandaşlar bakımından, oturdukları yeri veya geceledikleri tesisleri polise bildirme mükellefiyeti getirdi. Aykırı davranışlar için para cezası tehdidi konuldu.

Diğer taraftan, polisin etkinliğini artırmak amacı ile, polis memurları hakkında öngörülmüş bulunan disiplin cezaları 28.12.1972 tarihinde 1649 sayılı Kanun ile artırıldı.

Genel Ceza Muhakemesi Hukuku alanında, bir tek kişi tarafından işlenen suçlarda yapılan yakalama ve tutuklama işlemlerinde hâkim önüne çıkarma süresi 48 saate, toplu halde işlenen suçlarda ise, Anayasanın 30. maddesinde yapılan değişiklik doğrultusunda, 7 güne çıkartıldı³⁵. Daha sonra, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 108 ve 128. maddeleri 5.3.1973 tarih ve 1696 sayılı Kanun ile değiştirildi ve "toplu halde hareket etmeye" ilişkin hükmün uygulanması için aranan sayı "en az üç kişi" olarak belirlendi. Hâkim önüne çıkartmağa ilişkin hükümler 12 Eylül 1980'den sonra tekrar değiştirildi ve 3 veya daha fazla kişiler tarafından işlenen suçlarda süre en fazla 15 gün olarak tayin edildi (CMUK. m. 128)³⁶.

1973 yılında yürürlüğe konan 1696 sayılı kanun, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa, kısa süre sonra ikisi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen bazı ek maddeler ilâve etti. Ek madde 1'e göre, Cumhuriyeti ve Devleti tehdit eden suçların muhakemesi 8.6.1936 tarih ve 3005 sayılı Meşhtt Suçların Muhakemesi Usulü Kanunu uygulanarak görülecektir. Bu suçların muhakemesinde ilksoruşturma yolu kapatıldı.

İptal edilen ek madde 2, yasa dışı bir örgüt adına açıklamalar yapan veya bunun adına emirler verenlerin, aksini ispat edemezse, bu örgütün üyesi sıfatı ile cezalandırılması şeklinde bir ispat düzenlemesi getirmişti³⁷. İptal edilen ek 3. madde ise, Adalet Bakanlığına,

34) 19.12.1980 tarih ve 2261 sayılı Kanun.

35) Anayasa m. 30'u değiştiren 20.9.1971 tarih ve 1488 sayılı Kanun.

36) 7.1.1981 tarih ve 2369 sayılı Kanun.

37) 29.1.1980 tarihli, E. 1979/38, K. 1980/11, Anayasa Mahkemesi Kararı.

mahkemenin birden fazla dairesi bulunması halinde, yetkili mahkemeyi belirleme yetkisi veriyordu³⁸.

Suçlulukla mücadele konusunda zikredilmesi gereken diğer bir kanun da, Polis ve Jandarmanın silâh kullanma yetkisini genişleten 1971 tarih ve 1481 sayılı Kamu Düzenini bozan fiillerin önlenmesine ilişkin Kanundur.

Mahkemeler Teşkilâtı bakımından kayda değer bir olay da, 1973 yılında Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulması olmuştur³⁹. Devletin varlığına, bütünlüğüne, özgürlükçü demokrasi düzeni ile Cumhuriyete karşı işlenen suçlarda yetkili olan bu mahkemeleri kuran Kanun, 1975 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından biçim yönünden iptal edildi⁴⁰. Adıgeçen mahkemeler, 16.6.1983 tarih ve 2845 sayılı Kanun ile tekrar kuruldu. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yetkisine giren suçlar arasında şimdi şunlar vardır : TCK. nın 125-143, 146-157, 161-163, 168-169, 171-172, 174. maddelerinde yazılı suçlar ile 6136 sayılı Kanun ve 1918 sayılı Kanun kapsamına giren suçlar⁴¹.

b) Diğer nedenlerden dolayı yapılan değişiklikler :

1971 - 1973 döneminde yürürlüğe konulan 1696 sayılı Kanun, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda değişiklik yaptı ve bir taraftan sanığın haklarını genişletirken, diğer taraftan da Devletin yetkilerini artırdı ve muhakemenin hızlandırılmasına yönelik bir takım hükümler sevketti.

Sanığın Ceza Muhakemesi Hukukunda sahip bulunduğu hakları güçlendiren değişiklikler şunlardır : Hâkimlerin ve mahkemelerin bütün kararları gerekçeli olarak verilecek ve kabul etmeyen üye-

38) 7.4.1977 tarihli, E. 1977/5, K. 1977/45, Anayasa Mahkemesi kararı.

39) 26.6.1973 tarih ve 1773 sayılı Kanun.

40) Anayasa Mahkemesinin 6.5.1975 tarihli, E. 1975/35, K. 1975/126 sayılı kararı ile kaldırılmıştır.

41) Almanya'da Devlet Güvenliğini ilgilendiren suçlar bakımından, Yüksek Eyalet Mahkemeleri, Esas Mahkemesi sıfatı ile yargılama yaparlar (GVG m. 120 I). Siyasî suçlarda kanunyolu tanınması amacı ile bu düzenleme 8.9.1969 tarihinde gerçekleştirilmiş ve Yüksek Eyalet Mahkemesinin kararlarına karşı Federal Yargıtayda temyiz yolu açılmıştır (Roxin, 16. Aufl., s. 27).

lerin karşı oylarını kapsar biçimde kaleme alınacaktır (CMUK. m. 32). Sanık akıl hastası ise, (TCK. m. 46, 47), bilirkişiye başvurma mecburiyeti kabul edildi (CMUK. m. 66/4). İddianamenin tebliği ile duruşma günü arasında bir haftadan az bir süre varsa, sanığa duruşmanın talikini isteyebilme yetkisi tanındı (CMUK. m. 210). Ağır suçlarda da sanığın duruşmadan varestede tutulmayı talep etme yetkisi kabul edildi (CMUK. m. 226).

Tutuklu işlerde itiraz merciinin verdiği karara karşı acele itiraz yoluna başvurma imkânı kabul edildi (CMUK. m. 303). Hafif hapis ihtiva eden ceza karnamesine karşışgelme halinde duruşma yapılması mecburî hale getirildi, diğer cezalarda ise, itiraz merciinin duruşma yapmaksızın karar vermesi esası benimsendi (CMUK. m. 390/1).

Ceza Muhakemesi Hukuku alanında Devletin yetkilerinin genişlemesi, aşağıda sayılan şu değişikliklerde kendini göstermiştir : hâkimin reddine ilişkin kararın sonkarar ile birlikte temyiz edilmesi kabul edildi ve hâkimin reddi müessesesi güçleştirildi (CMUK. m. 27/2). Geçersiz bir nedene dayanan hâkim reddinin gerektirdiği para cezası artırıldı (CMUK. m. 26/3). Hâkimin istinkaf etmesi halinde, haklı nedenin bulunup bulunmadığı konusunda mahkemenin karar vermesi sistemi getirildi (CMUK. m. 29). Sanığın tutuklu bulunduğu davalarda, sorgu hâkimi ile mahkemeye, daha önceden davetiye çıkartmayabilmeksizin tanıkları zorla getirme yetkisi tanındı. Gelmeyen tanıklar ve görüşünü bildirmeyen bilirkişiler hakkında öngörölmüş müeyyideler ağırlaştırıldı (CMUK. m. 46, 70). Bunlar hakkında hükmolunan para cezasının hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilmesi kabul edilmedi.

Yakalanan veya tutuklanan şahsın hâkim önüne çıkartılma süresi, derhal çıkartılamadığı takdirde, en fazla 48 saat olarak belirlendi. Üç veya daha fazla kişiler tarafından işlenen suçlarda hâkim önüne çıkartma süresi tutuklamada en fazla 7 gün (CMUK. m. 108), yakalamada ise, 15 gün olarak belirlendi (CMUK. m. 128). Polisin nezaret altında tutabilme süresinin 48 saati geçemeyeceği hükme bağlandı⁴².

Muhakemenin hızlandırılması amacına hizmet etmek üzere yapılan değişiklikler ise, şöylece özetlenebilir : ağır suçlarda ilkso-

42) 7.1.1981 tarih ve 2369 sayılı Kanun.

ruşturma mecburî olmaktan çıkartılmıştır; savcı davayı ilksoruşturmadan geçirip geçirmeme konusunda serbest bırakıldı (CMUK. m. 171). Sorgu hâkimi düşme konusunda karar verme yetkisi kazandı (CMUK. m. 197). Ağır suçlarda duruşmadan varestede tutulan sanığın istinabe yolu ile dinlenebilmesi kabul edildi; diğer suçlarda, sanık daha önce bir hâkim tarafından sorguya çekilmiş ise, istinabe yolu kapatıldı. Kanunun bu hükmü, 1981 yılında değiştirilen 7. fıkra ile eklenmiştir: mahkeme, daha önce sorgusu yapılmış olmak şartı ile, hastalık veya diğer sebeplerden dolayı başka bir yere gönderilmiş bulunan tutuklu sanık hakkında duruşmaya devam edebilir.

1696 sayılı Kanun temyiz şartlarını da sınırlandırdı: bin liraya kadar hafif para cezasını gerektiren mahkûmiyet hükümleri ile ikibin liraya kadar para cezası tehdidi altına alınmış bulunan suçlardan verilen beraat kararları temyiz edilemez iken, paranın değer kaybına paralel olarak, hafif para cezasından mahkûmiyette sınır üç bin liraya, beraat kararlarında ise, altı bin liraya yükseltildi⁴³.

Yargıtayın esas hakkında karar verebileceği haller genişletildi (CMUK. m. 322). Diğer taraftan, Ceza kararnamesinin uygulanma alanı da genişletildi: Ceza kararnamesi ile hafif ve ağır para cezasına, üç aya kadar hafif hapse, tek başına veya birlikte olmak üzere meslek ve san'attan men cezası ve müsadereye hükmetme mümkün kılındı (CMUK. m. 386)⁴⁴. Hangi kararların hüküm sayılacağı konusuna da açıklık getirildi: beraat, mahkûmiyet, düşme ve durma kararları sonkarar sayıldı ve düşme sebepleri arasında "ne bis in idem" kuralına da yer verildi.

Mahkemelerin kuruluşu alanında yapılan değişiklikler arasında, 16.5.1973 tarih ve 1230 sayılı Yargıtay Kanunu zikredilebilir. Bu kanun ile, Yargıtayın görevi ve ilk mahkeme sıfatı ile yetkili bulunduğu haller düzenlenmişti (m. 3). 1981 yılında yapılan değişikliklerle Yargıtayın esas mahkemesi olarak yetkili olduğu haller yeniden belirlendi ve Cumhuriyet Başsavcısının Cumhurbaşkanı tarafından atanması esası benimsendi (m. 39) (25.6.1981 tarihli 2483 sayılı Kanun). Ancak Yargıtay Kanununu, 4.2.1983 tarihinde kabul edilen 2797 sayılı yeni "Yargıtay Kanunu" ile yürürlükten kaldırıldı.

43) 21.1.1983 tarih ve 2789 sayılı Kanun.

44) 7.1.1981 tarih ve 2369 sayılı Kanun.

1979 - 1980 dönemi :*a) Devletin varlığına yönelen saldırıları önlemek amacı ile yapılan değişiklikler :*

Ülkede hüküm sürmekte bulunan terör hareketlerinin önlenmesi için gerekli görülen bir grup kanun değişikliği ancak 1979 yazı başında gerçekleştirilebildi ve 7.6.1979 tarih ve 2245 sayılı Kanun ile 12.6.1979 tarih ve 2248 sayılı Kanunlar ile Türk Ceza Kanununda şu değişiklikler yapıldı.

Şahsın hürriyeti aleyhine cürümler arasında yer alan kişinin şahsî hürriyetinden mahrum edilmesi fiili için öngörülmüş bulunan ceza artırıldı. Fiil ideolojik amaçlarla işlenirse, 3-8 yıl hapis cezası öngörüldü. Silâh kullanarak veya birden fazla kişilerce birlikte işlenmesi halinde, ceza üçte bir ilâ yarısına kadar artırıldı (TCK. m. 179). Zor kullanarak bir kişinin herhangi bir eğitim veya öğrenim kuruluna girmesini veya orada kalmasını engelleyenler 2 ilâ 4 yıl hapis cezası ile cezalandırıldılar (TCK. m. 188/6). Diğer taraftan, cürüm işlemek için teşekkül kurma suçunda öngörülen hapis ve para cezaları (TCK. m. 313) ile bu suça iştirak edenler için öngörülen cezalar artırıldı (TCK. m. 314). Görevi sırasında re'sen koğuşturulan bir suçu öğrenip de ihbar etmeyen memur hakkındaki ceza ağırlaştırıldı (TCK. m. 235/1). Yetkili olmadığı halde resmî elbise giyenler 3 aydan bir yıla kadar hürriyeti bağlayıcı ceza ile cezalandırıldılar ve bu şekilde bir suç işlenmesi halinde bu durum bir ağırlaştırıcı sebep sayıldı (TCK. m. 253/1). 254. maddenin 2. fıkrasında düzenlenmiş bulunan ağırlaştırıcı sebebin uygulanabilmesi için, memuru görevden on kişinin birlikte hareket etmeleri ile engellenmesi gerekirken, yapılan değişiklikle, sayı beş kişiye düşürülmüştür. Nası ızzar suçu için öngörülen ceza, 1-3 yıl hapis ve ağır para cezasına yükseltilmiştir (TCK. m. 516). Ayaklanma amacı ile beş kişinin birlikte hareket etmeleri, cezanın üçte bir nisbetinde ağırlaştırılmasının sebebi sayılmıştır (TCK. m. 517).

2248 sayılı Kanun görevini ihmal eden ve âmirinin emirlerini uygulamayan memurlar hakkında (TCK. m. 230) veya görevini kötüye kullanan memur için öngörülmüş bulunan cezaları artırdı. Diğer taraftan, yazı yazılması için ayrılmış bulunan yerlere ve kanunda belirtilmiş bulunan mahallere hukuka aykırı bir biçimde yazı yazıl-

ması v.s. kabahat haline getirildi. Yazının bir dernek adına yazılması halinde ceza ağırlaştırıldı. (TCK. m. 536).

Ceza Kanunu dışında kalan kanunlarda da ve özellikle Silâh ve Kaçakçılık ile ilgili Kanunlarda değişiklikler yapılmıştır: Ateşli Silâhlar hakkındaki Kanun 12.6.1979 tarihinde 2249 sayılı kanun ile değiştirildi. Ateşli Silâhların yurda sokulmaları, yurt içinde imâl edilmeleri, satılmaları v.s. hakkında öngörülmüş bulunan hürriyeti bağlayıcı cezalar artırıldı (m. 12). Yasa dışı yoldan yapılan cephane ithali, imâli, satışı v.s. 1-3 yıl hapis ve ağır para cezası tehdidi altına alındı (m. 13, 14). Bu suçların muhakemesinin 3005 sayılı Kanun hükümlerine göre yapılması kabul edildi (Ek m. 2). 6136 sayılı Kanun 10.10.1980, 23.6.1981 ve 21.1.1982 tarihlerinde tekrar değiştirildi.

Kaçakçılık Kanunundaki⁴⁵ cezalar, özellikle silâhlı kişiler tarafından işlenen suçlar bakımından ağırlaştırıldı. 1983 yılında bu kanunda 2867 sayılı Kanun ile tekrar önemli değişiklikler yapıldı: koğuşurma makamlarının kapsamı ve silâh kullanma yetkisi genişletildi (m. 3, 7, 11) ve cezalar ağırlaştırıldı (m. 27, 29). Kaçak malın ortaya çıkarılmasına katkıda bulunanlara 60. maddenin yeni düzenlemesi uyarınca mükâfat verilmesi öngörüldü.

b) Diğer nedenlerden dolayı yapılan değişiklikler :

Devletin varlığına yöneltilen tehditlerin gerektirdiği yukarıdaki değişikliklerin yanısıra, 1971 - 1980 döneminde, toplumsal gelişmedeki ihtiyaçlara cevap vermek amacı ile de bazı değişiklik yapılmıştır.

Bu amaçla yapılan değişikliklerin başında, 1979 tarihli organ ve Doku Transplantasyonu Kanunu (no. 2238) zikredilmelidir. Ölüden ve yaşayan insandan organ alınmasını düzenleyen Kanun, aykırı hareketler için hürriyeti bağlayıcı ceza ve ağır para cezası öngörmektedir (m. 15).

Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi hakkındaki 2313 sayılı Kanun 22.5.1979 tarihinde 2236 sayılı Kanun ile değiştirildi ve afyon

45) 29.5.1979 tarih ve 2241 sayılı Kanun.

ekilmesi yasaklandı (m. 3). Ekilen afyonun imha edilmesi ve eken hakkında ceza tertibi öngörüldü (m. 23). Afyon ekildiğini ihbar eden hakkında kabul edilmiş bulunan mükâfat (m. 28), 26.7.1983 tarihinde 2867 sayılı Kanun ile kaldırıldı. 2313 sayılı Kanun, 17.6.1982 tarihinde 2683 sayılı Kanunla değiştirildi: Hukuka aykırı biçimde yurda sokulan uyuşturucu maddelerin müsadere (m. 20) ve imha edileceği (m. 21) hükme bağlandı. Diğer taraftan TCK. nın 403. maddesinin 2. fıkrasında 2370 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle, "baz morfin" de madde kapsamına alındı. Türkiye'nin, Uyuşturucu Maddeler hakkındaki TEK Sözleşmesine taraf bulunduğu⁴⁶ burada zihredilmelidir.

Bu dönemde yapılan değişikliklerin bazıları cezada indirme niteliğindedir: TCK. nın 493. maddesinde düzenlenmiş bulunan hırsızlık suçunun cezası ağır hapis iken, "hapis" cezası olarak değiştirilmiştir⁴⁷. Basın Kanununun 16. maddesinde yapılan değişiklikle de, sorumlu müdürün cezası para cezasına inhisar ettirilmiş ve hürriyeti bağlayıcı cezanın para cezasına çevrilmesi mecburiyeti getirilmiştir⁴⁸.

Türkiye'de, 7.11.1979 tarih ve 2253 sayılı Kanun ile ilk defa kurulan Çocuk Mahkemeleri, 11-15 yaşları arasındaki çocukların işledikleri suçlarda yetkili kılınmışlardır. Mahkeme üyeleri bakımından belirli nitelikler öngörülmüş ve her ilçede tek hâkimli ve her şehirde üç hâkimden müteşekkil mahkemeler kurulması hükme bağlanmıştır. Kanunda, çocuklar hakkında öngörülen tedbirler ve cezalar yeniden düzenlenmiştir (m. 10/17). Çocuk Mahkemeleri Kanununun 18. maddesi mahkemeler henüz kurulmadan, 6.11.1981 tarihli ve 2552 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir.

Çocukların korunması açısından yürürlüğe konmuş bulunan 24 Mayıs 1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu da bu arada belirtilmelidir.

III. 12 Eylül 1980'den sonraki dönem :

Toplumdaki huzursuzluk 1975'den sonra tekrar başladı. 1980'de günde ortalama 24 kişi terör nedeni ile yaşamını kaybeder oldu.

46) 27.12.1966 tarih ve 812 sayılı Kanunla onaylanmıştır.

47) 12.6.1979 tarih ve 2248 sayılı Kanun.

48) 8.5.1979 tarih ve 2231 sayılı Kanun.

Silâhlı Kuvvetlerin Komutanları, bu durum karşısında 12 Eylül 1980 de yönetime el koydular. Parlamento feshedildi, ve Org. Kenan Evren Başkanlığındaki Millî Güvenlik Konseyi, Türkiye Büyük Millet Meclisi fiilen işler duruma girene kadar Hükümeti üzerine aldığını açıkladı⁴⁹; ve Cumhuriyeti Koruma ve Kollama Harekâtını gerçekleştirdi.

Danışma Meclisi⁵⁰ ve Millî Güvenlik Konseyinden müteşekkil bulunan Kurucu Meclis Anayasayı, Siyasî Partiler Kanununu ve Seçim Yasasını hazırlamakla görevlendirildi⁵¹. Mevcut Siyasî Partiler feshedildi⁵². Kurucu Meclis geniş bir ankete⁵³ dayanan bir Anayasa Taslağı hazırladı ve 1982 Eylülünde Millî Güvenlik Konseyine sundu. Tasarı, 7 Kasım 1982 tarihinde yapılan Halk Oylaması ile 1.594.761 ret oyuna karşı 18.600.313 kabul oyu ile kabul edildi⁵⁴. Yeni Anayasanın Geçici 1. maddesi uyarınca, Orgeneral Kenan Evren Cumhurbaşkanı seçildi.

1971 Muhtırası Meclise dokunmadığından, Türkiye Büyük Millet Meclisi 12 Eylül 1980 tarihine kadar yasama görevini sürdürmüştü. Yasama görevi 12 Eylül 1980 tarihinden 13.1.1982 tarihine kadar Millî Güvenlik Konseyi, bu tarihten yeni Meclis toplanana kadar, Kurucu Meclis tarafından yapılmıştır.

24.4.1983 tarihinde 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu yürürlüğe girdi. Bu Kanunu 5.5.1983 tarih ve 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, 5 Mayıs 1983 tarih ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi ve Grev ve Lokavt Kanunu ve 10 Haziran 1983 tarih ve 2839 sayılı Seçim Kanunu takip etti. Üç yeni Siyasî Parti kuruldu ve Anayasanın Geçici 5. maddesi uyarınca 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan seçimlerden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi 25 Kasım 1983 tarihinde Ankara'da toplandı.

Bülend Ulusu Hükümeti istifa etti ve Turgut Özal, Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından 7 Aralık 1983 tarihinde Bakanlar

49) Millî Güvenlik Konseyi Hakkında Kanun, 2.12.1980 - No. 2356.

50) 30.6.1981 tarih ve 2485 sayılı Kanun.

51) Kurucu Meclis Hakkında Kanun, 30.1.1981 - 2485. **Hirsch, Ernest E.**, "Die einstweilige Ordnung der türkischen Verfassung", *Orient* 22 (1981), S. 431-447.

52) Siyasî Partilerin Feshine Dair Kanun, 16.10.1981 - 2533.

53) Bu arada Fakültemize de görüş sorulmuştur.

54) Yüksek Seçim Kurulunun 9.11.1982 tarihli Kararı.

Kurulunun yeniden teşkili için görevlendirildi ve bu suretle özgürlükçü demokrasi sistemine dönüş gerçekleşmiş oldu.

a) Türk Ceza Hukukunda 12 Eylül 1980 sonrasında yapılan değişikliklerin ilki 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununda gerçekleşti ve 19.9.1980 tarihli ve 2301 sayılı Kanunla şu yenilikler yapıldı: Askerî Mahkemelerin yetkili oldukları haller genişletildi (1402 sayılı Kanun m. 15). Sıkıyönetim Komutanının emirlerine uymamak cezalandırıldı (m. 16). Askerî Mahkemeler tarafından hükmedilen cezaların tecil edilmesi veya para cezasına çevrilmesi yolu kapatıldı. 1982 Ocak ayında 2766 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, Sıkıyönetim ilânından sonra Sıkıyönetim ilânına neden olan olaylarla bağlantılı olarak işlenen suçlar için verilecek cezalar iki misli arttırıldı (m. 17). Hazır bulunmayan sanık hakkında hükmedilmesi beklenen hürriyeti bağlayıcı ceza üç seneye kadar olduğu takdirde sanık bulunmadan duruşma yapılması kabul edildi. Askerî Mahkemelerde verilen para cezası⁵⁵ veya 6 aya kadar hürriyeti bağlayıcı ceza⁵⁶ ihtiva eden hükümlerin temyiz edilmesi yolu kapatıldı. 8.10.1980 tarihli ve 2310 sayılı Kanunla, 1402 sayılı Kanunun 15. maddesinde zikredilen suçlardan biri olduğu takdirde, Siyasî Parti mensuplarının askeri mahkemece yargılanması kabul olundu. 7.11.1980 tarihli 2337 sayılı Kanun, Sıkıyönetim Komutanına suç işlediği şüphesi bulunan kişilerin hürriyetlerini kısıtlama yetkisi verdi. Hâkim önüne çıkarma süresi en fazla 30 gün olarak belirlendi. Sürenin, olayın aydınlatılmasının zor olduğu hallerde 90 güne kadar uzatılabilmesi mümkün olmuş iken, 3.9.1981 tarihinde yapılan değişiklik ile sürenin sınırı 45 güne indirildi⁵⁷.

14.11.1980 tarihli 2342 sayılı Kanun ile itiraz merciinde, bir hâkim üyenin bulunması şartı getirildi. Duruşmanın taliki 30 günü, müdafaanın hazırlanması için verilecek sürenin ise, 15 günü aşmaması esası getirildi.

8.12.1980 tarihli ve 2354 sayılı Kanun, Askerî Mahkemelerin yetkilerini, belirli kaçakçılık suçlarını kapsayacak şekilde genişletti (Ek m. 4). Daha sonra bu kaçakçılık suçlarının muhakemesi An-

55) 8.6.1981 tarih ve 2474 sayılı Kanun.

56) 12.3.1982 tarih ve 2632 sayılı Kanun.

57) 3.9.1981 tarih ve 2515 sayılı Kanun.

kara'daki bir mahkeme toplandı⁵⁸. 3.6.1983 tarih ve 2836 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle Sıkıyönetim Komutanının şahısları Sıkıyönetim Bölgesi dışına çıkartma yetkileri genişletildi (m. 3 d).

25.9.1980 tarihinde yürürlüğe giren 2305 sayılı Kanunla halkın elinde yasa dışı olarak bulunan silâhların teslim edilmesi istendi. Belirtilen süre içinde silâhını teslim edenlerin cezalandırılmıyacağı açıklandı. 11.9.1981 tarihli ve 2521 sayılı Kanunla Av Silâhlarının Kullanılması ve Taşınması yeni esaslara bağlandı.

b) Amacı Devletin varlığını korumak olan ve cezaları ağırlaştırılan 2370 sayılı Kanun, Ocak 1981'de yürürlüğe girdi ve Türk Ceza Kanununda şu değişiklikleri gerçekleştirdi: Milletvekili görevi sona erdikten sonra öldürülürse, veya sabık bir memur görevi nedeni ile kasten öldürülürse, fail hakkında ölüm cezası öngörüldü (m. 450). Görevden ayrılan memurun önceki görevi nedeni ile yaralanması veya tahkir edilmesi cezanın ağırlaştırılması nedeni sayıldı (m. 266, 271). Kaçan tutuklu veya mahkûm hakkında öngörülmüş bulunan ceza ağırlaştırıldı (m. 289, 299). Tutuklu veya hükümlünün kaçmasına yardım eden de daha ağır cezalandırıldı (m. 301 - 303). Ayaklanan hükümlüler için öngörülen ceza artırıldı (m. 304, 305). Cürme azmettirme en aşağı üç ay hürriyeti bağlayıcı ceza ile cezalandırıldı ve para cezası ağırlaştırıldı (m. 311). Cürüm övme veya halkı kanunlara itaatsizliğe kışkırtma suçları için 6 aydan 2 yıla kadar hapis ve ağır para cezası öngörüldü. Önceden anlaşmak suretile işi terkeden memurlar için 4 aydan bir yıla kadar hapis cezası tehdidi kondu (m. 236).

21.1.1983 tarih ve 2787 sayılı Kanun da 2370 sayılı Kanunun amaçlarına paralel olarak şu değişiklikleri gerçekleştirdi: suça iştirâkte verilen ceza artırıldı: asıl fiil ölüm cezası tehdidi altına alınmışsa, şerik için hükmedilecek ceza en aşağı 20 yıla çıkarıldı (m. 65/3). Diğer taraftan, anayasal düzeni zorla değiştirmeyi amaç edinen cemiyetleri kuranlara verilecek cezanın aşağı sınırı 8 yıldan 15 yıla kadar ağır hapis cezasına yükseltildi (TCK. m. 141/4). Böyle bir cemiyete girmenin cezası 6 aydan 2 yıla kadar hapis iken, 5-12 yıl ağır hapis cezası şeklinde değiştirildi (TCK. m. 141/5). Anayasal hakların ortadan kaldırılması için propaganda yapılması 5-10 yıl ağır hapis cezası ile cezalandırıldı (ceza evvelce 3 yıla kadar ha-

58) 17.6.1982 tarih ve 2682 sayılı Kanun.

pis idi : TCK. m. 142/3). Böyle bir fiilin övülmesinin cezası 2 ilâ 5 yıl ağır hapis cezası oldu (TCK. m. 142/4).

Lâik hukuk sistemini koruyan hükümlerde değişiklik yapıldı ve lâiklik ilkesine ters düşen bir rejime dayanan bir devlet kurma amacını güden cemiyetler kuranlar 8-15 yıl ağır hapis, anılan cemiyetlere girenler ise, 5-12 yıl ağır hapis cezası ile cezalandırıldılar. Silâhli çete kuranlar için öngörülen cezanın aşağı haddi 10 yıldan 15 yıl ağır hapse çıkartıldı, üyeler hakkında öngörülmüş bulunan cezalar ise, 10-15 yıl ağır hapis cezasına yükseltildi (TCK. m. 168).

Diğer taraftan, kimlik belgelerinde yapılan sahteciliklerden dolayı verilecek cezalar da ağırlaştırıldı (TCK. m. 350-351).

Adam öldürmeye iştirâke ilişkin hükümlerde özel bir düzenleme yapıldı : birden fazla kişinin katılması ile bir öldürme fiili gerçekleştirilmişse, ve herbir sanığın gerçekleştirdiği fiil tesbit edilemiyorsa, ölüm cezasını gerektiren fiillerde herbir sanık en aşağı 20 yıl, müebbed hapsi gerektiren fiillerde ise, en aşağı 16 yıl ağır hapis cezası ile cezalandırılmaları kabul edildi (TCK. 463).

c) Türk Ceza Kanununda yapılan değişikliklerin dışında, 1.10.1983 tarihli ve 2908 sayılı yeni Dernekler Kanununun getirdiği düzenleme de incelenmelidir : Kanun iktisadî gaye gütmeyen derneklerin en az 7 kişi tarafından kurulabilmesini âmir bulunmakta (m. 1) ve dernek kurma ehliyetini 18 yaş ve kısıtlı olmamak şeklinde belirlemektedir. Kanun bazı kimselerin dernek kurmalarını da yasaklamıştır (m. 4). Diğer taraftan ağır hapis veya 5 yıldan fazla hapse mahkûm olanlarla Kanunda anılan suçlardan dolayı mahkûm edilenlerin dernek kurmaları yasaklanmış, mahkeme kararı ile kapatılan bir derneğin kurucuları bakımından, 5 yıllık dernek kurma yasağı öngörülmüştür. Kanunda ayrıca, 13 bent halinde, dernek kurarken takip edilemeyecek amaçlar sayılmıştır; meselâ suç işlemek amacı ile dernek kurulamayacağı gibi, Türkiye Cumhuriyetinin bütünlüğünü ortadan kaldırmak amacı ile de dernek kurulamaz (m. 5).

Yeni Dernekler Kanununda bazı yeni suçlar da ihdas edilmiştir : Kanunun 5. maddesi hükmüne aykırı olarak dernek kuranlar, Kanunun 75-87. maddelerinde gösterilen cezalarla cezalandırılacaklardır.

Bölücülük hareketlerinin önlenmesi amacı ile 19.10.1983 tarihinde 2932 sayılı "Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar

Hakkında Kanun" yürürlüğe kondu ve Türkiye'nin tanımış olduğu Devletlerin resmî dilleri dışında başka bir dille yayın yapılması ceza tehdidi altına alındı (m. 4). 23 Haziran 1983 tarihinde yürürlüğe giren 2860 sayılı "Yardım Toplama Kanunu" para toplama konusunda bazı düzenlemeler getirdi, ve kanunun hükümlerine aykırı olarak yardım toplayanlar hakkında hapis cezası tehdidi koydu (m. 29).

Devletin teşkilâtında yapılan değişikliklerle Bölge Valiliği müessesesi 4.10.1983 tarih ve 71 sayılı Kanun hükmündeki Kararname ile kuruldu. Ancak bu teşkilat Meclisce 11.7.1984 tarih ve 3036 sayılı Kanun ile reddedildi. Diğer taraftan Millî İstihbarat Teşkilâtı da 1.11.1983 tarih ve 2937 sayılı Kanun ile yinden organize edildi, 644 sayılı MİT Kanunu yürürlükten kaldırıldı.

Jandarma Teşkilâtı, görev ve yetkileri 10 Mart 1983 tarih ve 2803 sayılı Kanun ile yeniden düzenlendi. Tabii Afet, Ağır Ekonomik Bunalım ve Anayasal Düzeni Ortadan Kaldırmağa Yönelik Şiddet Hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması halinde Bakanlar Kurulunun olağanüstü hal ilân edebileceği 25.10.1983 ve 2935 sayılı "Olağanüstü Hal Kanunu" ile kabul edildi. Şiddet hareketlerinde, sokağa çıkma yasağı, arama, gazete kapatma ve silâh taşınmasını yasaklama gibi tedbirler öngörüldü (m. 11). Gözaltında bulundurma süresinin bu gibi hallerde uzatılabileceği de açıklandı (m. 26). 4.11.1983 tarih ve 2941 sayılı "Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu" adigeçen kanuna göre alınan tedbirlere riayetsizlik fiillerini suç haline getirdi (m. 18).

Sivil Hükümet zamanında da 12 Eylül 1980 çekişme ve çatışma ortamına benzer bir durumun önlenmesi amacı ile 6.12.1983 tarihinde 2969 sayılı Kanun yürürlüğe kondu : kapatılan siyasî parti mensuplarının veya parti mensubu olmayanların böyle bir ortamı doğuracak teşvik ve tahrikleri, kapatılan siyasî parti mensuplarının övülmesi, suçlanması ve Millî Güvenlik Konseyi İcraatının eleştirilmesi ve kötülenmesi v.s. suç haline getirildi ve ceza tehdidi altına alındı. Bazı özlük işlerle ilgili tasarruflar hakkında 2.12.1983 tarih ve 2968 sayılı Kanun ile 12 Eylül 1980 tarihinden yeni Bakanlar Kurulu toplanıncaya kadar geçen zaman içinde Başbakan ve Bakanların personel atanmasına, görevden uzaklaştırmasına v.s. ye iliş-

kin tasarrufları hakkında cezaî, malî veya hukukî sorumluluk iddiası ileri sürülemediği hükme bağlanmıştır.

d) Diğer nedenlerden dolayı yapılan değişiklikler :

12 Eylül 1980 sonrasında, yukarıda incelenmiş bulunan değişiklikler dışında, Ceza Hukukunun toplumdaki modern gelişmeye uygun hale getirilmesi amacı ile yapılan bir takım değişiklikler vardır :

Ceza Kanununun genel kısmında yapılan değişikliklerle, temyiz kudretine sahip bulunan 11-15 yaş arasındaki çocuklarla 15-18 yaşları arasında olan gençler hakkında hükmedilecek cezanın belirli bir usulde hafifletilmesi öngörülmüştür : yetişkinler hakkında ölüm cezası veya müebbed hürriyeti bağlayıcı ceza verilebilen haller hariç olmak üzere, birinci gruptaki gençler tarafından işlenen suçların cezaları yarıya kadar, ikinci gruptaki gençler tarafından işlenen suçların cezaları ise, üçte bire kadar indirilebilecektir. Yeni getirilen düzenlemeye göre, ilk grup için 7 yıldan fazla, ikinci grup gençler için ise, 14 yıldan fazla hürriyeti bağlayıcı cezaya hükmedilemeyecektir (TCK. m. 54/2, 55/1)⁵⁹.

Türk Ceza Kanununda 24.5.1983 tarihli Nüfus Plânlaması Hakkında 2827 sayılı Kanun ile yapılan diğer bir değişiklik ile, kürtaj ve sterilizasyon belirli ölçüde suç olmaktan çıkarılmıştır. Bu değişiklik ile Kanunkoyucu suç politikası bakımından görüşünü tam olarak değiştirmiştir : 1965 tarihinde yapılan değişiklik ile (Kanun no. 757), kısırlaştırma propagandası dahi cezalandırılmakta idi (TCK. m. 471/2)⁶⁰. 1983 değişikliği ile, hamile kadının rızası ile yetkili bir kimse tarafından ilk on hafta içinde gerçekleştirilen gebeliğin durdurulması müdahalesi cezalandırılmamaktadır (TCK. m. 468, 470). Evvelce 472. maddenin 2. fıkrasında rahim tahliyesi yapan doktorlar için öngörülmüş bulunan ağırlatıcı sebep ilga edilmiş ve sterilizasyon veya kısırlaştırma, ilgilinin rızası olmaksızın veya ehil olmayan kimselerce gerçekleştirilirse, cezaya lâyık görülmüştür.

Diğer taraftan, toplumu tehdit eder nitelikte sağlığa zararlı gıda maddelerini imâl edenler hakkında öngörülmüş bulunan ceza hükümleri yetersiz bulunduğundan, 22.9.1983 tarihli, 2891 sayılı Kanun ile şu değişiklikler yapıldı : meslek ve san'atta hile yapıl-

59) 21.1.1983 tarih ve 2787 sayılı Kanun.

masına verilecek ceza artırılarak 6 aydan bir yıla kadar hürriyeti bağlayıcı ceza öngörüldü (TCK. m. 363). İçme suyunun özelliğini kaybettirecek şekilde zehirlenmesi (TCK. m. 394) ile gıda maddeleri ile ilâçların taklidi, böyle taklit edilmiş bir ilâç alındığı takdirde sıhhat bakımından tehlike yaratıyorsa, daha ağır cezalandırıldı (TCK. m. 395).

Sonradan daha yüksek fiatla satmak amacı ile gıda maddelerini veya ilâçları saklayanlar için ceza tehdidi getirildi ve bu mallara elkonulacağı hükmü ihdas edildi (TCK. m. 401). Bu konuda verilecek mahkeme kararının o iş yerinde asılarak ve önemli gazetelerde ilân edilerek duyurulması esası benimsendi (TCK. m. 402). Umumî Hıfzıssıhha Kanununda 22.9.1983 tarihinde 2890 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile, gıda maddelerinin Sağlık Bakanlığı memurları tarafından doğrudan doğruya kontrol edilebilmesi yolu açıldı. Bu Kanunun hükümlerine aykırı davrananlar için 3 aydan 6 aya kadar hapis cezası öngörüldü (m. 28) ve muhakemenin Meşhut Suçların Muhakemesi Kanununa göre yapılması kabul edildi (Ek m. 3).

Endüstri Ülkesi olmamasına rağmen, çevre kirliliğinin önemli boyutlara ulaşması üzerine, su, toprak ve hava kirliliğini önleme amacı ile 9.8.1983 tarihinde 2872 sayılı Çevre Kanunu yürürlüğe kondu. Bu Kanun belirli bir ölçünün üzerine çıkan gürültü yaratan faaliyetleri de yasakladı (m. 14). Bu yasaklara aykırı davranan kuruluşlara bir süre tayin edilerek ihtarda bulunulması ve bu süre içinde yasanın gereğinin yerine getirilmemesi halinde işletmenin kapatılması hükme bağlandı (m. 15). Kanunun amacını gerçekleştirmedi, kesilecek para cezaları kaynak yaratmada katkı oluşturacaktır (m. 18). Öngörülmüş bulunan müeyyidelerin bir kısmı İdarî nitelikte olup, hükmî ve hakikî şahıslar hakkında tertip olunacak para cezasından ibarettir (m. 21 ve 22). İdare'nin uygulayacağı cezalara karşı itiraz yolu kabul edildi (m. 25). Müeyyidelerin diğer bir kısmı ise adliye mahkemelerince hükmedilebilen cezalardır. Meselâ kirli su akıtan işletmeler bunun miktarını da belgelemek mükellefiyeti altındadırlar (m. 12). Doğru olmayan bildirimde bulunanlar için bir yıldan 3 yıla kadar hürriyeti bağlayıcı ceza öngörülmüştür. Diğer yandan kirliliği gidermenin doğurduğu masraflar, sebep olandan tahsil edilecektir (m. 28). Vatandaşlara kirliliğin giderilmesini talep etme yetkisi verilmiştir (m. 30).

9 Temmuz 1982 tarihli Atom Enerjisi Kanunu, Devlete kirliliği önleyici tedbirleri alma mükellefiyeti yüklemekte (m. 10), yeni kurulan Sahil Güvenlik Komutanlığının yetkileri arasında ise, suların kirlenmesi ve kültür varlıklarının yurt dışına kaçırılması ile mücadele etmek de yer almaktadır (m. 4). 2960 sayılı Boğaziçi Kanununun çevreyi korumak için aldığı tedbirler arasında doğal yapıyı tahrip edenlere 2 ay ilâ bir yıl arasında hapis cezası öngören tedbirleri de vardır. Aynı Kanun inşaat ruhsatı almadan Boğaziçinde yapı yapmaya, mevzuata aykırı olarak ruhsat vermeye, hapis cezaları tehdidi getirmiştir. Doğanın korunması cümlesinden olmak üzere, 6831 sayılı Orman Kanunu, 23.9.1983 tarihli ve 2896 sayılı Kanun ile değiştirildi ve cezalar ağırlaştırıldı.

Önemli bir tehlike halini almış bulunan trafik anarşisi ile mücadelede yeni düzenlemeler getiren ve 6085 sayılı Kanunu yürürlükten kaldıracak olan 13.10.1983 tarih ve 2918 sayılı yeni Karayolları Trafik Kanunu da burada belirtilmelidir. Diğer taraftan 359 sayılı Kanunu ilga eden 11.11.1983 tarih ve 2954 sayılı yeni Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu, kanun hükümlerine aykırı olarak radyo kuran ve işletenler hakkında 5-10 yıl ağır hapis, ruhsatsız cihaz kullananlara 10.000 - 100.000 TL para cezası ve standarda uymayan cihaz imâl edenler hakkında da 3 aydan bir yıla kadar hapis cezası öngörmüştür (m. 63). 5.4.1983 tarih ve 2813 sayılı Telsiz Kanunu, belirli şartlar altında telsiz kullanımını serbest bırakmaktadır.

12 Eylül 1980 sonrasında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda 7.1.1981 tarih ve 2369 sayılı Kanunla yapılan değişikliğin amacı muhakemenin makul bir süre içinde bitirilmesine yöneliktir: hâkimin duruşma sırasında reddedilmesi halinde, reddedilen hâkim duruşmaya devam edebilecektir (CMUK. m. 28/2, 3). Red edilen hâkimin de katıldığı mahkeme kurulu red talebinin kabule şayan olup olmadığı konusunda bir ön inceleme yapacaktır. Bu ön inceleme sonunda, talebin gerekçesi ve delilleri gösterilmemişse, veya red talebinin muhakemeyi uzatmak için yapıldığı açıkça anlaşılıyorsa, istek geri çevrilecektir (Eklenen m. 29 a).

Savcılığın yazılı emri üzerine, polis tanıkları ve de sanığı istenilen yere götürmeğe mecbur kılınmıştır (CMUK. m. 154/3).

60) 24.5.1983 tarih ve 2827 sayılı Kanun.

Tutuklu sanık kaçmış olduğu takdirde, sanığa tutma kararı bildirilmiş ise, duruşmada sorgusu yapılmış ve hazır bulunması mahkemece gerekli görülüyorsa, duruşmanın sona erdirilmesi kabul edilmiştir (CMUK. m. 223). Duruşma salonundan CMUK. m. 378 uyarınca disiplini bozan davranışlar nedeni ile uzaklaştırılmış bulunan sanık veya müdahilin sonraki oturumlarda huzuru bozmaya devam edeceği anlaşılıyorsa, mahkeme bunların duruşmada hazır bulunmasına gerek olmadığına karar verebilir (CMUK. m. 379).

IV. Milletlerarası Ceza Hukukundaki Gelişmeler :

Türkiye milletlerarası nitelik almış bulunan suçlulukla mücadele çerçevesinde, önemli bazı milletlerarası andlaşma ve sözleşmelere katılmış, imzalamış ve onaylamıştır : 1957 tarihli Avrupa İade Sözleşmesi (18.11.1959 tarih ve 7376 sayılı Kanun), 1959 tarihli Avrupa Adli Yardım Sözleşmesi (16.3.1968 tarih ve 1034 sayılı Kanun), 1972 tarihli Koğuşturma Aktarılması Avrupa Sözleşmesi (1.3.1977 tarih ve 2081 sayılı Kanun)⁶¹. 1970 tarihli Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Avrupa Sözleşmesi (1.3.1977 tarih ve 2080 sayılı Kanun).

Bu vesile ile 1965 de yürürlüğe giren ve 1972'de değiştirilmiş bulunan 647 sayılı Kanununun 18. maddesi zikredilmelidir: Türkiye'de mahkûm olan yabancılara, cezanın aynen infazı ve karşılıklılık şartları ile cezalarını kendi ülkelerinde çekmeleri imkânı kabul edilmişti. Ancak, 8.5.1984 tarih ve 3002 sayılı "Türk Vatandaşları Hakkında Yabancı Ülke Mahkemelerinden ve Yabancılar hakkında Türk Mahkemelerinden Verilen Ceza Mahkûmiyetlerini niñfazına Dair Kanun", 647 sayılı Kanununun 18. maddesinin 1. fıkrasını ilga etti ve bu konuda ayrıntılı bir düzenleme getirdi.

İnceleme alanımıza giren süre içinde, Türkiye şu sözleşmeleri de imzaladı veya onayladı :

1977 tarihli Avrupa Terörizm Sözleşmesi (27.10.1980 tarih ve 2327 sayılı Kanun), 1961 tarihli Uyuşturucu Maddeler Hakkında TEK Sözleşmesi (27.12.1966 tarih ve 812 sayılı Kanun), 1963 Tokyo Sözleşmesi

61) Yabancı hukuk mahkemelerinin kararlarının yerine getirilmesine ilişkin olarak yürürlüğe konmuş bulunan 20.5.1982 tarih ve 2675 sayılı Kanun da zikredilmelidir.

(17.4.1975 tarih ve 1889 sayılı Kanun), 197 tarihli Sivil Havacılıkta İşlenen Hukuka Aykırı Fiillerin Önlenmesine İlişkin Sözleşme (7.4.1975 tarih ve 1888 sayılı Kanun), 1973 tarihli Devletler Hukukunca Korunan ahıslara Karşı İşlenen Suçların Önlenmesine İlişkin Sözleşme (21.1.1981 tarih ve 2374 sayılı Kanun).

Yukarıda anılan Sözleşmeler dışında Türkiye bir dizi ikili anlaşmalar da yapmıştır: Amerika⁶², Federal Almanya⁶³, Birleşmiş Milletler⁶⁴, Yugoslavya⁶⁵, Bulgaristan⁶⁶, Pakistan⁶⁷, Macaristan⁶⁸, Tunus⁶⁹ ve Suriye⁷⁰.

-
- 62) 8.10.1981 tarih ve 2312 sayılı Kanun ile 10.10.1980 tarih ve 2314 sayılı Kanun.
- 63) 3.9.1930 tarihli Türkiye - Federal Almanya Suçluların İadesi Anlaşmasınının 19. maddesi 8.12.1966 tarih ve 806 sayılı Kanun ile kabul edilen şekilde değiştirilmiş ve karşılıklı adli yardım yolu açılmıştır.
- 64) Uyuşturucu Maddelerin Önlenmesi konusunda Bakanlar Kurulu kararı, No. 8/2440.
- 65) 9.7.1974 tarih ve 1832 sayılı Kanun.
- 66) 1.3.1977 tarih ve 2079 sayılı Kanun.
- 67) 22.2.1982 tarih ve 2663 sayılı Kanun ve 20.6.1974 tarih ve 3027 sayılı Kanun.
- 68) 26.3.1982 tarih ve 2650 sayılı Kanun.
- 69) 25.9.1982 tarih ve 2706 sayılı Kanun.
- 70) 24.11.1982 tarih ve 2710 sayılı Kanun.